

**MODULE
CONJUNCTUUR EN
ECONOMISCH BELEID
ANTWOORDEN**

VWO

HOOFDSTUK 1 DE CONJUNCTUURBEWEGING

Paragraaf 1.1 De economische conjunctuur

Opdrachten

- 1 Bedrijven produceren minder bij een economische terugval. Dit leidt niet meteen tot een evenredig ontslag van werknemers (misschien is de terugval tijdelijk). Daardoor wordt er minder productie met bijna even veel werknemers gedaan en dus daalt de gemiddelde productiviteit per werknemer.
- 2 I, IV, V. II is onjuist, omdat bij inflatie de nominale groei hoger is. III is onjuist, omdat bij deflatie de reële groei hoger is.
- 3 De daling ten opzichte van 2008 was (bijna) 4%. Als we 3,9% nemen: het bbp van 2008 – 3,9% = € 588,43 miljard. Het bbp van 2008 is dan € 588,43 miljard / 96,1 × 100 = € 612,31 miljard.
- 4 Faillissementen komen elke week voor en kunnen worden veroorzaakt door uiteenlopende oorzaken, inclusief mismanagement en sterke concurrentie. Maar als het aantal faillissementen duidelijk toeneemt, ligt de oorzaak daarvan waarschijnlijk in een economische terugval. Bedrijven hebben waarschijnlijk te weinig omzet en kunnen hun kosten niet meer betalen. Door deze faillissementen zullen andere bedrijven ook in moeilijkheden kunnen komen, bijvoorbeeld doordat de vraag naar hun producten wegvalt of doordat rekeningen niet betaald worden. In die zin is het aantal faillissementen ook een conjunctuurindicator.
- 5 I, III, IV, V. Deze variabelen stijgen mee als de conjunctuur stijgt en dalen mee als de conjunctuur daalt.
- 6 De economie moet zich boven de trend bevinden en een stijgende groei vertonen. Dat is het geval in de volgende periodes:
 - 1983-1984
 - 1987-1989
 - 1993-1999
 - 2006-2007
- 7 A = laagconjunctuur. Er is weinig vraag naar arbeid, dus ook weinig vraag naar goederen en diensten.
B = anticyclisch. Veel geld aan studenten geven (die dat weer snel uitgeven) kan de economie in slechte tijden een beetje helpen. Het is dus anti (tegen) de laagconjunctuur.
- 8 depressie
- 9 De inkoopmanagersindex. Als bedrijven een opleving van de conjunctuur verwachten, zullen zij voorafgaand aan de opleving meer goederen inkopen om alle klanten in de toekomst van hun producten te kunnen voorzien.

Paragraaf 1.2 De stand van de economie

Opdrachten

- 10 Je moet twee vergelijkingen opstellen:
 - positief + negatief = 100
 - positief – negatief = 14Substitutie leidt tot: (14 + negatief) + negatief = 100
 $2 \times \text{negatief} = 86$
Negatief = 43%, positief dus 57%. Deze uitkomst geeft inderdaad aan dat het verschil 14 procentpunt bedraagt, gelijk aan het aangegeven getal in bron 18.
Of: het verschil is in totaal 14, dus naar beide kanten vanaf de helft is dat dan 7 (14 / 2).
 $50 + 7 = 57\%$ positief.
- 11
 - 1 Er wordt minder besteed, waardoor de overheid krijgt dus minder belasting (bijvoorbeeld btw) binnenkrijgt.
 - 2 De werkloosheid stijgt, waardoor de overheid dus meer geld kwijt is aan bijstandsuitkeringen.

- 12 a Als de arbeidsproductiviteit meer stijgt dan de productie, is voor meer productie toch minder arbeid nodig.
 b Bijvoorbeeld: het aanbod van arbeid stijgt meer dan de vraag naar arbeid.
 c De arbeidsproductiviteit wordt gemeten in aantal stuks. De vergelijking met de productie moet dus ook in aantal stuks. Of: het nominale product kan ook stijgen door prijsstijgingen van goederen en diensten. In dat geval zijn er niet meer arbeidskrachten nodig om de groei mogelijk te maken.
- 13 A, want de export is onderdeel van de vraag naar Nederlandse producten. Minder vraag betekent minder omzet. B is fout, want als het Nederlandse bbp daalt, kopen Nederlandse consumenten ook minder producten die uit het buitenland komen. Een daling van het Nederlandse bbp verlaagt zo de Nederlandse import, niet de export.
- 14 Geen van beide. De pensioenen stijgen niet mee met de lonen (dus geen welvaartsvast pensioen), maar ook niet met de prijzen, want er is koopkrachtverlies (dus geen waardevast pensioen).
- 15 Als het in Duitsland economisch slechter gaat (Duitsland wordt een beetje ziek en niest), kopen de Duitsers minder Nederlandse producten en wordt Nederland ook een beetje ziek, economisch gezien.
- 16 a In de periode waarin de lijn van de inflatie boven de lijn van de spaarrente ligt. In dat geval is de daling van de waarde als gevolg van de inflatie groter dan de stijging van de waarde als gevolg van de ontvangen rente.
 b Als de inflatie nul is, is de nominale rente gelijk aan de reële rente. Dat is in februari 2015 het geval.

Toepassen

- 17 a welvaartsvast - waardevast
 b Bij het volgen van de prijsstijgingen gaan de lonen vijf jaar lang met 2% per jaar omhoog. 2% omhoog kun je berekenen door het beginbedrag met 1,02 te vermenigvuldigen. Vijf jaar achter elkaar komt dan overeen met $1,02^5 = 1,104$. Van 1 naar 1,104 is een stijging van $(1,104 - 1) / 1 = 10,4\%$. Bij het volgen van de lonen: $1,025^5 = 1,131$. Van 1 naar 1,131 is een stijging van 13,1%. In plaats van 13,1% meer pensioen 10,4% meer pensioen is een achteruitgang van $13,1 - 10,4 = 2,7$ procentpunt.
- 18 a Een vergelijking met het voorgaande kwartaal wordt verstoord door seizoensinvloeden. Van de winter naar de lente is het logisch dat de productie iets toeneemt, maar dat zegt niets over de groei op langere termijn.
 b toegevoegde waarde
 c steeg; afnam
 De export moet immers stijgen en de import dalen, wil de buitenlandse handel de groei ondersteunen.
- 19 a Bron 23 geeft de ontwikkeling van het reële bbp-niveau, omdat de waarde 'in prijzen 2013' is gegeven. Het prijspeil wordt dus gelijk gehouden over de jaren, waardoor een verandering dus alleen veroorzaakt kan zijn door een verandering van het volume.
 b Nee, de arbeidsproductiviteit kan verschillend zijn, waardoor je bij dezelfde productie meer of minder arbeid nodig hebt.

- 20 a Van 2007 naar 2008 stijgt de schuld fors, terwijl het overheidssaldo positief was. In 2008 is de bank gekocht waarbij de uitgave buiten de begroting bleef.
- b Bijvoorbeeld: de winst geeft een vertekend beeld als duidelijk is dat de bank op termijn weer verkocht wordt. De begroting oogt dan gunstiger dan hij in werkelijkheid is, waardoor de uitgaven wellicht hoger uitvallen dan verstandig is op basis van de inkomsten exclusief bankwinst.
- c De conjunctuur zakte fors in vanaf 2008, het overheidssaldo verslechterde daardoor fors omdat de uitgaven stegen bij minder inkomsten.
- d Ja, want als de conjunctuur inzakt, verslechtert het overheidssaldo en nemen de uitgaven dus toe (in vergelijking met de ontvangsten). Meer uitgaven bij een lagere conjunctuur zijn tegengestelde bewegingen, dus 'anti'.
- 21 a Bij groei van de welvaart in enge zin gaat het om het niveau van productie. Andere factoren die de welvaart beïnvloeden, zoals externe effecten, tellen niet mee. Het niveau van productie is uitsluitend vast te stellen in hoeveelheden.
- b Hoger dan in 2016. De score ligt dichterbij A en dat wijst op een ongunstig effect op de groei van de welvaart en dus dat een groter aantal faillissementen tot (een groter) verlies van werkgelegenheid / productie leidt.
- c De lagere score van de werkgelegenheid kan wijzen op een verruiming van de arbeidsmarkt. Daardoor zal er weinig opwaartse druk op de lonen zijn en dus maar weinig kans op inflatie.
- d Gestegen. De score van het volume van de productie neemt toe, maar de score van de werkgelegenheid neemt af.
- e Een stijging van het prijspeil van de uitvoer kan leiden tot een lager uitvoervolume. Een daling van het prijspeil van de uitvoer kan leiden tot een verlaging van de opbrengst van de uitvoer.

HOOFDSTUK 2 DE VERKLARING VAN DE CONJUNCTUURBEWEGING

Paragraaf 2.1 Geaggregeerde vraag

Opdrachten

- 1 Het langetermijngroeipad is afhankelijk van de groei van de hoeveelheid en kwaliteit van de productiefactoren.
- 2 Gps verhoogt de economische productiviteit ('Door de innovaties van TomTom komen wereldwijd dagelijks miljoenen mensen sneller op hun plaats van bestemming aan.') en draagt dus bij aan het langetermijngroeipad.
- 3 Collectieve vraag, want het is de totale vraag naar tomaten, maar niet de totale vraag naar alle producten.

Paragraaf 2.2 Geaggregeerd aanbod: korte termijn en lange termijn

Opdrachten

- 4 a – Sociale norm: de verstandhouding tussen aanbieders en hun klanten. Aanbieders zijn bang dat ze hun klanten weg te jagen als ze hun prijzen te vaak aanpassen.
 - Productiekosten kunnen niet snel worden aangepast, bijvoorbeeld door lopende contracten.
 - Het is moeilijk om te bepalen bij welke prijs de winst maximaal is. Ondernemers gebruiken daarom liever hun ervaring (hun 'boerenverstand') voor de keuze van de beste prijs.
 - Geldillusie. Veel mensen fixeren zich op de nominale prijsverandering, niet op de reële verandering. Als gevolg daarvan durft een aanbieder zijn prijs (bij inflatie) niet snel te verhogen en zal hij zijn prijs bij deflatie niet verlagen.
- b De loonkosten worden als belangrijke oorzaak genoemd. Omdat deze kosten niet snel aangepast kunnen worden, kunnen ook de prijzen van diensten (waarvoor veel arbeid nodig is) niet snel worden aangepast. Dit past bij opdracht 4a bij 'Productiekosten kunnen niet snel worden aangepast.'
- 5 In de ene sector is automatisering met computers en machines beter toepasbaar dan in andere sectoren, zoals bij de zorg voor ouderen.
- 6 Het geaggregeerde aanbod op lange termijn wordt bepaald door de stand van de techniek, de beschikbare productiefactoren en de manier waarop deze gebruikt worden. Deze variabelen zijn niet afhankelijk van het prijsniveau.
- 7 Als je uitgaat van de snelheid 100 aan het begin, dan is na één jaar de snelheid $100 \times 2 = 200$, na twee keer 400 enzovoort. Oftewel: $100 \times 2^{10} = 100 \times 1.024 = 102.400$. Van 100 naar 102.400 = $(102.400 - 100) / 100 = 1.023\%$.
- 8 a Het gaat over de totale consumptie van Nederlanders, de optelsom van alle bestedingen, niet van één bepaald product of van een productgroep.
- b Bij de grafiek is gegeven dat het om 'volume' gaat, oftewel: in aantal stuks berekend.
- c Er staat '% verandering ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder'. Alleen de lengte van de staaf in augustus 2015 is dus voor het antwoord van belang: de lengte is (ongeveer) 1,5%.
- 9 'Kortom: in slechte tijden krijgen medewerkers niet minder betaald, maar gaan ze harder werken en maken ze minder fouten om hun baan niet te verliezen'. Als de werknemers harder werken tegen hetzelfde loon, dalen de loonkosten per product.
- 10 (I) De sterke positie van de vakbonden en de onmogelijkheid om ambtenaren te ontslaan zorgen voor loonstarheid. (II) Loonstarheid veroorzaakt een te hoog loonpeil en dus te hoge prijzen om concurrerend te kunnen zijn. (III) Corruptie, bureaucratie, een slechte belastingmoraal, een grote informele sector, een inefficiënt overheidsapparaat en weinig innovatie versterken de zwakke positie van Griekenland.

Paragraaf 2.3 Trendmatige groei

Opdrachten

- 11 Het reële bbb, want de LTGA-lijn verschuift naar rechts naar een hogere Y als gevolg van een betere techniek en/of meer productiefactoren. Dat past bij een verhoging van het aantal stuks dat geproduceerd kan worden, dus het reële bbb.
- 12 – meer en betere productiefactoren
– een stijging van de lonen waardoor de koopkracht en dus de vraag stijgt.

Paragraaf 2.4 De conjunctuurbeweging

Opdrachten

- 13 a A = prijspeil; B = prijspeil; C = langetermijngroeipad; D = stijgt; E = prijspeil;
F = prijspeil; G = langetermijngroeipad
b de prijsrigiditeit
- 14 VII-II-V-I-IV-VI-III
- 15 a Bij een overschot op de markt moeten verkopers de vraagprijs verlagen om hun huis relatief snel te kunnen verkopen. Maar er zijn verschillende redenen waarom zij niet geneigd zijn tot een verlaging. Bijvoorbeeld: bij een lagere verkoopprijs is de opbrengst niet voldoende om de hypotheek ermee af te kunnen lossen. Of: hun emotionele binding met het huis verhindert een realistische vraagprijs.
b Het aanbodoverschot zal lang blijven bestaan, omdat de prijs zich niet neerwaarts aanpast aan het overschot. Veel huizen staan dus lange tijd te koop. De verkopers laten geen werk uitvoeren door aannemers. Nieuwe kopers doen dat wel, maar die zijn er weinig.
- 16 Prijsrigiditeit, want de prijs van grond moet dalen om de prijs van nieuwbouwwoningen op een niveau te krijgen dat ze weer verkocht worden. Vooral de laatste zin duidt op prijsrigiditeit: ‘Slechts 35 procent van de onderzochte gemeenten heeft de grondprijs aangepast aan de huidige omstandigheden.’

Toepassen

- 17 a verouderde kennis
Aan het eind van de alinea wordt dit gegeven uitgewerkt (‘In de ICT daarentegen gaat het om een kwalitatieve mismatch.’).
b Werknemers die werkloos worden, ontvangen in hun nieuwe baan vaak een lager inkomen.
c Beide, want de vergelijking is procentueel, dus relatief. Maar omdat de hogere inkomens in procenten het meest achteruitgaan, is het verschil in euro’s absoluut gezien het grootst bij de hogere inkomens en de ouderen.
- 18 Grafiek 3, want de vraaglijn verschuift naar links (er is immers crisis, de koopkracht daalt), maar de aanbodlijn verschuift niet waardoor er een aanbodoverschot (= werkloosheid) ontstaat.
- 19 a De vraaglijn verschoof fors naar links, maar de prijs daalde in eerste instantie naar P_2 in plaats van P_3 (waar vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn).
b Na de vraaguitval werden alleen de beste huizen nog verkocht, waardoor de gemiddelde verkoopprijs niet representatief meer was voor het totale aanbod van huizen. Maar bezitters van een minder goed huis wilden ook de (gemiddeld te hoge) marktprijs ontvangen.
- 20 a Hoe lager de bezettingsgraad, hoe minder afzet de bedrijven hebben ten opzichte van hun capaciteit, hoe lager de conjunctuur.
b Nee, de bezettingsgraad is ongeveer 82%, de capaciteit wordt dus niet helemaal gebruikt.
- 21 Griekenland had veel beschermde beroepen. Dit beperkte de onderlinge concurrentie en hield de prijzen dus kunstmatig hoog. Bron 26 geeft dus een oorzaak van de voortdurend (te) hoge inflatie (en dus de prijsrigiditeit) in Griekenland ten opzichte van de andere landen in de eurozone.

- 22 a De originele tekst was: 'Bij hoge toetredingsbarrières kunnen producenten stijgende kosten eenvoudiger doorrekenen aan consumenten, wat leidt tot hogere inflatie.'
- b Prijsrigiditeit (prijsstarheid), want als inflatieverschillen van tijdelijke aard zijn, passen prijzen zich dus makkelijk aan en zijn prijzen dus niet star.
- 23 a Bij werkloosheid bestaat een aanbodoverschot. Bij een prijsaanpassing gaan de lonen omlaag en kunnen werknemers aan het werk blijven. Bij een hoeveelheidsaanpassing worden eerst veel werknemers werkloos. Zij kunnen na een bepaalde tijd weer aan het werk, maar vaak tegen een lager loon. Die werkloosheid had voorkomen kunnen worden met een onmiddellijke daling van het loon in de oude baan.
- b Deze landen hebben een hoge mate van bovengemiddelde inflatie die niet gecompenseerd wordt door een hoge mate van benedengemiddelde inflatie.
- c A = overmatige ontslagbescherming; B = veel te forse loonstijgingen; C = hogere prijzen; D = een zekere mate van invloed op prijzen hebben; E = productiviteitsgroei

HOOFDSTUK 3 MACRO-ECONOMISCH BELEID

Paragraaf 3.1 Anticyclisch en procyclisch conjunctuurbeleid

Opdrachten

- 1 a In de inleiding wordt anticyclisch beleid voorgesteld: voedsel opslaan in goede jaren, zodat er in magere jaren een reserve aangesproken kan worden.
b Bijvoorbeeld: de belasting verhogen (de koopkracht van de bevolking daalt dan, waardoor de conjunctuur afgezwakt wordt). Of: de overheidsinvesteringen verlagen.
- 2 In een tijd van hoogconjunctuur werd een deel van de overheidsinkomsten niet gebruikt voor uitgaven, maar voor aflossing van de staatsschuld. Deze afvloeiing werkt anticyclisch, omdat een deel van de inkomsten van de bevolking (het deel dat naar de overheid vloeit als belasting) niet opnieuw besteed wordt.

Paragraaf 3.2 Anticyclische overheidsuitgaven en structurele aanpassingen

Opdrachten

- 3 a Werknemers dreigden ontslagen te worden, maar met deze regeling bleven zij aan het werk en behielden ze een groot deel van hun inkomen, terwijl zij zonder deze regeling verder in inkomen waren teruggevallen.
b De werkgevers behielden vakkrachten die anders na ontslag bij een latere opleving van de economie moeilijk vindbaar waren. De kwaliteit van de aanbodzijde van de economie werd dus beschermd.
- 4 a A = procyclisch, want de regering maakt de crisis erger met bezuinigingen en versterkt de economie met belastingverlaging in een tijd dat het beter gaat de economie. Als het beleid de schommeling van de conjunctuur versterkt, is dat procyclisch.
B = anticyclisch, want Wiesmann ging investeren in een slechte tijd, dus een beleid tegen (anti) de conjunctuur in.
C = anticyclisch, stimuleren in zwakke tijd, afremmen in goede tijd is precies tegengesteld handelen, dus 'anti'.
b Ja, vanaf de tweede helft van 2014 groeit de economie weer en is anticyclisch beleid met belastingverlagingen niet nodig.
c Lager, omdat de groei in de winter wat lager ligt, bijvoorbeeld door minder productie in de landbouw. Omdat de invloed van de winter het beeld vertekent, is de index voor dat seizoen gecorrigeerd en dus wat hoger getekend (alsof er geen winter is).
d De staven geven het verschil ten opzichte van een jaar eerder. Deze staven zijn dus al gecorrigeerd voor het seizoen. Een jaar eerder is het immers hetzelfde seizoen.
- 5 a Twee zinnen duiden daar op:
'The last thing a government should do in the middle of a recession is to cut back on spending.' De overheid moet dus niet bezuinigen in een recessie.
'That's why the government has to step in and temporarily boost spending in order to stimulate demand.' De overheid moet meer besteden in een recessie, dus tegen de recessie in (anti).
b Bijvoorbeeld: extra bestedingen van de overheid worden niet opgevolgd door extra bestedingen van de gezinnen en bedrijven. Gezinnen durven bijvoorbeeld hun uitgaven niet te vergroten, omdat het consumentenvertrouwen laag is. Bedrijven hebben nog overcapaciteit en hebben geen behoefte aan nieuwe investeringen om de capaciteit te vergroten.
c De overheid heeft veel geld uitgegeven, maar krijgt nauwelijks meer belasting binnen omdat haar beleid niet succesvol is. De begroting wordt negatief, de overheid geeft veel meer uit dan zij binnenkrijgt.

- d Een anticyclisch beleid vraagt om bezuinigingen in een hoogconjunctuur. Maar dat is vaak moeilijk, omdat er allerlei wensen van de bevolking zijn waar politieke partijen aan willen voldoen (ook om stemmen te winnen bij verkiezingen), terwijl er ook veel geld beschikbaar is. Maar het geld moet ten dele dienen voor aflossing van de staatsschuld. Als een overheid leent in een laagconjunctuur (om de recessie te bestrijden) en niet aflost in een hoogconjunctuur, worden de schulden van de overheid steeds hoger.
 - e Anticyclisch beleid moet aanslaan en vraagt op lange termijn veel begrotingsdiscipline van de overheid. Succes staat op lange termijn niet bij voorbaat vast.
 - f De tegenstanders vonden het hervormen van de economie een beter plan. Dus een meer structureel beleid dat de hindernissen bij het scheppen van banen, bij investeringen en bij besparingen wegneemt.
 - g Als het economisch slecht gaat, is er vaak meer begrip in de maatschappij voor hervormingen die nodig zijn om het tij te keren.
- 6 a Bijvoorbeeld: een werknemer produceert eerst 100 stuks bij een loon van € 100 = € 1 kostprijs per stuk. De werknemer produceert vervolgens 110 stuks bij een loon van € 100 = $\frac{€ 100}{110} = € 0,909$ kostprijs per stuk.
Van € 1 naar € 0,909 = (afgerond) 9,1%.
- b Bijvoorbeeld: lagere lonen, beteugeling van de inflatie.

Paragraaf 3.3 Automatische stabilisatoren

Opdrachten

- 7 a Mensen hebben recht op een uitkering wanneer zij werkloos raken. Een toename van de werkloosheid leidt dus automatisch tot een toename van de overheidsuitgaven, waardoor de vraaguitval beperkt blijft.
- b Bij deze investeringen is geen sprake van een automatisme. De overheid moet de (politieke) beslissing nemen om de uitgaven te verhogen (of om het niet te doen natuurlijk).
- 8 a De lonen stijgen niet of nauwelijks of dalen zelfs. De winsten dalen. De belastingen (in box 1) zullen door het progressieve stelsel relatief nog sterker dalen, omdat een kleiner deel van het inkomen in de hoogste schijf valt.
- b In een laagconjunctuur neemt de werkloosheid snel toe. De uitgaven aan bijstand en huursubsidie zullen snel toenemen.
- c Ja, als het belastingpercentage stijgt, neemt de beweeglijkheid van de conjunctuurlijn af. Hetzelfde effect zie je nog sterker bij de sociale uitkeringen.
- d Automatische stabilisatoren zorgen ervoor dat de vraaguitval tijdens een laagconjunctuur wordt gedempt. Tegelijkertijd nemen de inkomsten van de overheid sterk af en de uitgaven sterk toe. Er ontstaat een begrotingstekort. In tijden van hoogconjunctuur is het precies andersom. De overheidsbegroting schommelt dus juist sterk bij conjuncturele schommelingen.
- 9 Bijvoorbeeld: een bepaald belastingpercentage beperkt niet automatisch de conjunctuurschommelingen als de overheid die inkomsten ook weer helemaal uitgeeft. Het gedrag van de overheid is dus van groot belang bij het effect van belastingen op de conjunctuur(schommeling). Daarnaast spelen allerlei andere variabelen een rol. Als IJsland geen systeem van sociale voorzieningen kent, zal dat ook de conjuncturele schommelingen vergroten. De grafiek is niet 'ceteris paribus' (alle overige omstandigheden blijven gelijk) opgesteld. Er zijn vele factoren die ook de mate van conjunctuurschommelingen beïnvloeden.

Toepassen

- 10 a Bijvoorbeeld: door de inzakkende wereldconjunctuur daalt de export en dus het inkomen van de exportsector, waardoor ook het budget van gezinnen daalt en ze minder gaan besteden.
Of: door de inzakkende wereldconjunctuur zal het consumentenvertrouwen afnemen, waardoor gezinnen minder zullen gaan lenen (of meer zullen gaan sparen) en dus minder gaan besteden.
- b Bij een verwachte prijsdaling worden aankopen uitgesteld, waardoor de bestedingen verder kunnen dalen.
- c Als de bestedingen gestimuleerd worden, zal een deel van de bestedingen de aankoop van ingevoerde producten betreffen, waardoor de stimulering naar het buitenland wegvloeit.
- d De nominale waarde van de productie ($p \times q$) daalt met $(594,0 - 576,3) / 594,0 \times 100\% = 3,0\%$. De reële waarde (q) daalt met 3,5%. $p \times q$ daalt dus minder dan q . Dat kan alleen als p is gestegen. Het prijsniveau is dus gestegen en er is dus geen sprake van deflatie.
Of: de reële waarde van de productie in 2018 is $0,965 \times \text{€}594,0 \text{ miljard} = \text{€}573,2 \text{ miljard}$, terwijl de nominale waarde $\text{€}576,3 \text{ miljard}$ is. Het prijsniveau is dus gestegen en er dus geen sprake is van deflatie.
- 11 a De deeltijdwerkloosheidswet kan ertoe leiden dat werknemers in een door de crisis getroffen bedrijf geen of een te lage prikkel krijgen elders te gaan solliciteren of om een bij- of omscholingscursus te volgen.
- b In een recessie dalen de bestedingen. De werkgelegenheid daalt en er zijn (dus) minder werknemers nodig.
- c Mensen met een eigen woning gaan meer belasting betalen waardoor hun koopkracht daalt. Dit effect speelt zich af in een recessie (laagconjunctuur), dus de conjunctuur zal verder inzakken als gevolg van de lagere koopkracht.
- d De woningeigenaren die het betreft sparen een relatief groot deel van hun inkomen. Zij hebben dus de ruimte om de daling van het netto-inkomen (ten gevolge van de verhoging van het fictieve inkomen) op te vangen, zodat dit niet of nauwelijks leidt tot een daling van hun bestedingen.
- e Er is sprake van een progressief belastingsysteem. De huizenbezitters betalen marginaal 52%, terwijl het gemiddelde van de bevolking maar 25% is. Bij een opleving van de conjunctuur wordt dus naar verhouding meer belasting geheven, bij een neergang minder.

HOOFDSTUK 4 MONETAIR BELEID

Paragraaf 4.1 Centrale banken

Opdrachten

- 1
 - a Mensen zijn bij slechte berichten bang dat de bank misschien failliet gaat. Zonder depositogarantiestelsel zouden spaarders onmiddellijk hun geld van de bank halen, waardoor de bank inderdaad failliet gaat. Maar dankzij het garantiestelsel denken ze mogelijk: ik krijg mijn geld toch wel terug, ook al gaat de bank failliet. Ze halen hun geld niet van de bank, waardoor de bank overeind zou kunnen blijven.
 - b 'Voor klanten waren deze provisies niet gemakkelijk te achterhalen, temeer ze opgenomen werden als onderdeel van de lening.'
 - c Dat past bij 'toezicht op aanbieders van financiële producten'. De centrale bank had hogere eisen kunnen stellen aan de producten die verkocht werden, bijvoorbeeld dat de informatie over de kosten duidelijker voor de klant had moeten zijn.
 - d Omdat spaarders hun geld terugkrijgen bij een faillissement van de banken, letten zij minder goed op of ze wel bij een veilige bank sparen. Hierdoor krijgen minder solide banken met een grotere kans op omvallen te veel geld binnen en ondermijnt dat de stabiliteit van het systeem.
- 2
 - a Ontslagen om de kosten te drukken, verminderen van de hoeveelheid hypotheekleningen, strengere selectie van klanten.
 - b Dat past bij 'toezicht op aanbieders van financiële producten'.

Paragraaf 4.2 Wisselkoersen

Opdrachten

- 3
 - a depreciatie; kleiner
 - b I, want de kopers van Japanse producten hebben yens nodig. IV, want de Engelse ponden moeten worden omgeruild in yens. Als de Japanse rente daalt, verlaten beleggers Japan waarbij ze yens aanbieden. Investerings in Engeland gaan ook gepaard met aanbod van yens. II en III zijn dus niet juist.
- 4 De koers van de euro (in ruil voor dollars) stijgt. Voorbeelden waarbij er (meer) euro's gevraagd worden (in ruil voor dollars) zijn dus juist. Dat is het geval bij I, IV, V en VII.
- 5
 - a De dollarkoers in euro's is $1 / 1,25 = €0,80$.
 - b De koers van de euro daalt van $1 / 1,38$ pond naar $1 / 1,45$ pond. Dat is van $0,725$ naar $0,690 = (0,725 - 0,690) / 0,725 \times 100\% = 4,8\%$.
- 6
 - a $-50P + 86 = 25P + 17 \rightarrow 75P = 69 \rightarrow P = 0,92$
 $Q = 25 \times 0,92 + 17 = 40$ (miljard dollar)
 Dus de totale omzet bedraagt dan $0,92 \times \$ 40$ miljard = \$ 36,8 miljard
 - b Het aanbod stijgt (de aanbodlijn verschuift dus naar rechts). De koers van de dollar zal dus dalen.
 - c Er worden meer dollars aangeboden (in ruil voor euro's). Dat kan het gevolg zijn van meer Amerikaanse beleggingen in Europa, want dan moeten Amerikanen dollars aanbieden om aan euro's te komen die ze vervolgens kunnen beleggen in Europa. Of: de goederenexport van een Europees land met de euro naar de VS neemt toe. In dat geval bieden Amerikanen dollars aan om aan euro's te komen voor de aankoop van de Europese goederen (als de Amerikanen in dollars betalen, zullen de Europese exporteurs de dollars aanbieden in ruil voor euro's om hun kosten te kunnen betalen).
- 7
 - a A = gestegen; B = appreciatie; C = groter
 - b I, II

- 8 a Een vlucht uit de dollar komt neer op een toenemend aanbod van dollars en een toenemende vraag naar yens.
 b Verkocht, want de Japanse centrale bank probeert een koersstijging van de yen te voorkomen. Daarvoor moet het aanbod van yens worden vergroot.
 c Het tegengaan van een koersstijging van de yen voorkomt dat Japanse exportproducten duurder worden en de concurrentiepositie van Japan verslechtert.
- 9 Geapprecieerd, want de koers van de euro uitgedrukt in dollars blijft gelijk en tegelijkertijd stijgt de koers van de euro in ponden. De koers van de dollar in ponden moet zijn gestegen.

Paragraaf 4.3 Wisselkoersbeleid

Opgaven

10	Vaste koersen	Variabele koersen
Voordeel	Geeft zekerheid aan de internationale handel.	Koers brengt de betalingsbalans in evenwicht.
Nadeel	Koers brengt de betalingsbalans niet in evenwicht. Dit kan tot langdurige afname van de buitenlandse deviezenreserve leiden.	Onzekerheid voor de internationale handel: met welke koers hebben ondernemers te maken?

- 11 a I, II, VI, IX, X
 b III, IV, V, VII, VIII

c Betalingsbalans van de eurozone met Japan

Inkomsten	Rekening	Uitgaven
VI	Goederenrekening	III
II	Dienstenrekening	V
IX	Primaire-inkomensrekening	IV
X	Secundaire-inkomensrekening	VIII
I	Kapitaalrekening	VII

- d De transacties waarbij vraag naar euro's is staan aan de linkerzijde (= antwoorden op opdracht 11a). De transacties met aanbod van euro's staan aan de rechterzijde (= antwoord opdracht 11b).
- 12 2-1-3-6-4-7-5-8
- 13 a De koers daalt van $1 / 0,81$ naar $1 / 0,93$, dus van 1,235 naar 1,075. Dat is een daling van $(1,235 - 1,075) / 1,235 = 13,0\%$.
- b Kop 3. Er zijn verschillende verklaringen mogelijk.
- Beleggers zijn bang dat in euro's belegde bedragen (bijvoorbeeld beleggingen in obligaties van eurolanden) hun waarde verliezen (als landen het geleende geld van de obligaties niet terug kunnen betalen) en ruilen deze beleggingen om in Panonische pano's, zodat de vraag naar pano's stijgt.
 - Beleggers kunnen de belegde euro's ook omruilen in pano's, omdat ze bang zijn dat:
 - * de rendementen in het eurogebied dalen als gevolg van de crisis;
 - * de koers van de euro daalt, waardoor het rendement daalt voor beleggers in euro's uit niet-eurolanden.
- c De centrale bank had op de valutamarkt pano's moeten verkopen (in ruil voor euro's zodat het aanbod van pano's stijgt en de koers (prijs) van de pano daalt.

- d Bij nee, bijvoorbeeld: een vaste koers is geen verstandig beleid. In deze paragraaf wordt in Uit de wetenschap uitgelegd dat bij een vaste wisselkoers een verzwakking van de conjunctuur in het ene land ook een negatief effect heeft op de conjunctuur in het andere land. De recessie in de eurolanden zal dan een sterker (negatief) effect hebben in Panonië.

Bij ja, bijvoorbeeld: de koers van de pano wordt bij een vrije wisselkoers erg hoog. Dat is voor het land met de afhankelijkheid van de export erg nadelig. Een vaste koers kan de export op peil houden.

Paragraaf 4.4 Geldhoeveelheidsbeleid

Opdrachten

14 $M \times V = P \times T$

$M \times 8 = €6 \times 80 \text{ miljard} = €480 \text{ miljard}$

$M = €480 \text{ miljard} / 8 = €60 \text{ miljard}$

- 15 De reële productie blijft achter bij de hoeveelheid geld in omloop. Bij een gelijkblijvende omloopsnelheid zal de vergroting van de geldhoeveelheid dus voor inflatie zorgen.

In formule: $M \uparrow \times V = P \uparrow \times T \uparrow$

- 16 a Geld dat thuis ligt, heeft een omloopsnelheid van nul en verlaagt dus de gemiddelde omloopsnelheid van het geld.
b De omloopsnelheid van het nog wel in omloop zijnde geld kan iets hoger worden, maar zal de daling van $M \times V$ niet helemaal compenseren. Het gevolg is dat P zal dalen en/of T zal dalen.
- 17 Een vergroting van de geldhoeveelheid M zal bij een gelijkblijvende (of minder sterk dalende) omloopsnelheid V leiden tot een grotere vraag naar goederen en diensten. Maar deze grotere vraag zal voor het grootste deel opgevangen worden door een vergroting van T , omdat er sprake zal zijn van onderbenutting van de productiecapaciteit. Bedrijven zullen de prijzen niet direct gaan verhogen. Of: prijsrigiditeit voorkomt in het begin een stijging van de prijzen.
- 18 a De Phillipscurve geeft op korte termijn aan welke inflatie bij elk werkloosheidspercentage past. Door beleid dat de werkgelegenheid wil bevorderen, kan op korte termijn ook de inflatie verhogen, wat minder gewenst is. Beleidsbepalers kunnen met de Phillipscurve een afweging tussen deze twee gevolgen maken.
b Bij de Philipscurve stijgt de inflatie bij minder werkloosheid. Bij stagflatie nemen zowel de werkloosheid en de inflatie tegelijkertijd toe. Het afruilen (meer werkgelegenheid ten koste van meer inflatie) is dan niet aan de orde.
- 19 A = inflatie; B = krappe; C = werknemers; D = verborgen/onzichtbare; E = werkloosheid; F = NAIRU
- 20 Als de werkgelegenheid toeneemt, wordt de arbeidsmarkt krappere. Als het prijsmechanisme goed werkt en vraag en aanbod goed op elkaar afgestemd kunnen blijven, ontstaat geen inflatie als gevolg van vraag waar geen aanbod tegenover staat. Inflatie als gevolg van een minder functionerend prijsmechanisme ontstaat dus niet. Een dalende werkloosheid kan dus langer gepaard gaan met een beperkte inflatie. Pas bij zeer lange werkloosheid ontstaat er een hogere inflatie. Oftewel: de NAIRU ligt bij een laag percentage werkloosheid.

Paragraaf 4.5 Rentebeleid

Opdrachten

- 21 a Banken verliezen obligaties met 5% rente en ontvangen bankbiljetten met 0% rente. Banken willen rendement behalen op bezittingen en zullen de bankbiljetten willen uitlenen om er rente op te verdienen.
b Of ze obligaties met 0% rente bezitten of bankbiljetten met 0% komt op hetzelfde neer. Het uitlenen van de extra voorradige biljetten heeft ook geen zin; de rente is immers 0%.
c Liquiditeitsval

- 22 a De originele tekst was '... belanden doorgaans meteen in de economie, via de winkel of de woningmarkt. Die uitgaven jagen de economie aan, zetten bedrijven weer aan tot investeringen, de draaimolen gaat weer rond, iedereen blij, probleem opgelost.' De marginale consumptiequote geeft aan welk deel van extra (marginaal!) inkomen geconsumeerd wordt. Essentieel in het antwoord is het gegeven dat de extra inkomsten weer snel besteed worden.
- b zero lower bound
- c Bij een overschot zou de prijs (de rente) moeten dalen, waardoor de vraag naar geld stijgt en het aanbod daalt. Maar de rente is al extreem laag en kan nauwelijks nog dalen, tenzij men met negatieve rentes gaat werken.
- 23 deflatie; veel; weinig; opkopen; daling; stijgen; daling
- 24 De ECB koopt obligaties op in een tijd van zeer lage rente en inflatie waardoor de economie in een liquiditeitsval zit. Een monetaire stimulans (nog meer geld in omloop brengen, de rente nog verder verlagen) heeft weinig zin, omdat consumenten en bedrijven niet meer gaan besteden bij een nog lagere rente. De rente was immers al heel laag en toen stimuleerde die lage rente de bestedingen ook niet. Een 'budgettaire stimulans' wil zeggen dat (bijvoorbeeld) overheden meer gaan besteden uit hun budget, dat helpt wel: het is immers een besteding, waardoor het totaal aan bestedingen toeneemt.

Toepassen

- 25 a De vergelijking $Y = 4,726 - 0,3639X$ past bij de rode lijn. De verandering van Y is $0,3639 \times 6 = 2,1834$.
- b Bijvoorbeeld: in de periode dat de werkloosheid van 6% werd gemeten, was de koers van de dollar erg laag. Daardoor waren geïmporteerde producten erg duur en verhoogde de import de inflatie extra tot een peil dat gemiddeld gesproken volgens de Phillipscurve niet bij 6% werkloosheid past. De losse stippen worden ook door andere factoren beïnvloed; de curve geeft de gemiddelde trend.
- 26 a De belasting op vermogen dusdanig verhogen dat sparen niets oplevert. Daardoor gaan mensen (een groter) deel van hun spaargeld uitgeven en nemen de bestedingen toe. Andersom wordt schulden maken beloond met een vermindering van de belasting.
- b Bijvoorbeeld: mensen die slecht met geld kunnen omgaan, worden door de overheid beloond. Dat kan nog slechter financieel gedrag tot gevolg hebben.
- c Dit voorgestelde beleid wordt ook als oneerlijk gezien. Mensen die zorgvuldig met hun geld omgaan en spaargeld hebben om risico's op te vangen, worden gestraft.
- 27 a De loonkosten stijgen. Daardoor berekenen bedrijven de gestegen kosten door in de eindprijzen en stijgt het prijspeil van de eindproducten dus ook.
- b De inflatie is 1,8%, de werkloosheid 5,5%. Deze combinatie ligt iets boven de curve uit de jaren '60, die een werkloosheid van 5,5% met een inflatie van (ongeveer) 1,3% combineert.
- c Er zijn meer factoren die de werkloosheid en de inflatie beïnvloeden. Een daling van de werkloosheid zal via hogere looneisen de inflatie aanwakkeren. Maar dat zal bij een lage koers van de munt (waardoor de inflatie door dure import hoger ligt) op een hoger niveau van inflatie plaatsvinden dan bij een hoge koers van de munt.
- 28 a op de lopende rekening / dienstenrekening
- b Voorbeelden van een juiste verklaring zijn:
Cyprus is toegetreden tot een monetaire unie met een stabiele munt. Beleggers met risicoaversie profiteren hiervan.
Of: beleggers met risicoaversie zijn ervan uitgegaan dat de EMU bij mogelijk optredende problemen wel financieel te hulp zal komen.
- c Een voorbeeld van een juiste verklaring is: banken op Cyprus kunnen ervan uitgaan dat de EMU hen wel zal redden in het geval hun stabiliteit ernstig in gevaar komt. Dit kan hen ertoe aanzetten om meer spaartegoeden aan te trekken dan verantwoord is.

- d De bijdrage in 2008: $\text{€ } 17,2 \text{ miljard} \times 0,50 \times 0,40 = \text{€ } 3,44 \text{ miljard}$
 De bijdrage in 2013: $\text{€ } 17,9 \text{ miljard} \times 0,75 \times 0,70 = \text{€ } 9,40 \text{ miljard}$
 De procentuele toename: $\text{€ } 9,40 \text{ miljard} - \text{€ } 3,44 \text{ miljard} / \text{€ } 3,44 \text{ miljard} \times 100\% = 173,3\%$
- e Door de lagere omruilkoers wordt de import voor Cyprus relatief duurder. De hogere importprijzen zullen (deels) worden doorberekend in de (consumenten)prijzen. Dit versterkt de inflatie.
- 29 a Een negatieve reële rente heeft tot gevolg dat je spaargeld steeds minder waard wordt. Je kunt het dus beter uitgeven aan goederen en diensten.
- b Als de prijzen dalen, stellen mensen hun consumptie uit ('morgen is alles goedkoper'), waardoor de vraag daalt, de prijzen nog verder dalen enzovoort.
- c In de originele tekst stond: 'Weinig automobilisten zullen een autorit uitstellen omdat benzine over een maand misschien nog goedkoper is. Integendeel. De lage benzineprijs lijkt eerder een reden om eropuit te trekken of om een nieuwe auto te kopen.
- 30 a De hogere loonkosten worden doorberekend in de eindprijzen (tenzij de productiviteit evenredig meestijgt, want in dat geval blijven de loonkosten per product gelijk).
- b De reële rente daalt bij inflatie, dus sparen wordt minder aantrekkelijk en lenen aantrekkelijker. Daardoor stijgt de vraag naar geld en daalt het aanbod. Hierdoor stijgt de rente.
- c I is juist. Als de productiviteit evenredig meestijgt, blijven de loonkosten per product gelijk en hoeven er geen hogere loonkosten te worden meegenomen in de prijsstelling van de eindproducten (zie ook het antwoord bij opdracht a).
 II is juist. Bij een grotere flexibilisering staan werknemers zwakker en kunnen ze minder hoge (loon)eisen stellen.
 III is niet juist als argument. De rentestijging is het gevolg van de inflatie. De inflatie zal wel ontstaan (en dus blijft de NAIRU op hetzelfde niveau). De centrale bank kan wel het gevolg van de inflatie voor de rente afzwakken.
 IV is juist. Hogere looneisen leiden niet tot hogere inflatie als de werkgevers de prijzen niet durven te verhogen als gevolg van de sterke concurrentie.
- 31 II – III – V – I – VI – IV
- 32 a Er zijn zoveel schulden op de wereld, ook bij de 'opkomende markten', dat een hogere rente ertoe leidt dat veel partijen hun schulden bij een hogere rente niet meer kunnen terugbetalen.
- b Bij een hogere groei ontvangt de overheid meer belastinggeld dat gebruikt kan worden voor de aflossing van de staatsschuld.
- c moral hazard
- d Het monetaire beleid bestond in 2015 uit een lage rente en een vergroting van de geldhoeveelheid. Hierdoor was sparen niet aantrekkelijk, maar was er wel veel geld beschikbaar om aandelen en obligaties te kopen, waardoor de koers steeg (= inflatie).
- e De misallocatie houdt in dat er te veel geld gestopt is in aandelen en vastgoed (huizen en bedrijfsgebouwen), waardoor de prijzen te hoog worden. Als de prijzen weer dalen, verliezen de mensen die tegen hoge prijzen gekocht hebben veel geld en komen ze in de problemen.

Naar het examen

- 1 a Energie heeft een belangrijk aandeel in de weging van de CPI en bepaalt dus voor een behoorlijk deel het verloop van de inflatie. Door ook de inflatie exclusief energieprijzen te tekenen, kun je zien of er ook andere oorzaken voor de daling of stijging van de inflatie zijn.
- b Als de koers van de euro daalt, moeten importeurs meer euro's betalen voor een product in een andere munteenheid. Het importprijspeil stijgt dus. Importproducten tellen mee bij de berekening van de CPI.
- c De energieprijzen dalen.

- d De eurolanden importeren vooral veel uit andere eurolanden en hebben dan dus geen last van een dalende koers van de euro.
 - e Bij deflatie ontvangen werkgevers minder geld bij de verkoop van een product, terwijl de kosten bij gelijkblijvend loon en gelijkblijvende arbeidsproductiviteit gelijk blijven. Omdat de lonen niet eenvoudig op korte termijn kunnen dalen (door loonstarheid) moet eerst de werkloosheid oplopen. Ontslagen werknemers accepteren voor een volgende baan wel een lager loon. Het nieuwe (lagere) loonpeil past weer bij de al eerder gedaalde prijzen.
 - f Bij een liquiditeitsval wordt het extra in omloop gebrachte geld niet ingezet voor extra bestedingen. De rente was al laag. Een nog lagere rente heeft geen zin, want bedrijven gaan extra investeren als ze meer capaciteit nodig hebben of toekomst in innovaties zien, maar niet omdat de rente nog lager dan laag wordt. Consumenten gaan meer besteden als ze meer gaan verdienen, niet omdat de rente nog lager dan laag wordt.
- 2
- a De prijzen dalen bij deflatie. Bestedingen kunnen worden uitgesteld (later kopen = goedkoper kopen) waardoor de productie (verder) onder druk komt te staan, terwijl die eigenlijk (meer) zou moeten groeien.
 - b Wanneer de nominale lonen niet dalen, kunnen de bedrijven niet goedkoper produceren, waardoor het aanbod niet groter zal worden, zodat de prijzen niet zullen dalen.
Of: wanneer de nominale lonen niet dalen, zullen de inkomens van werknemers dus enigszins op peil blijven en daarmee ook hun bestedingen.
 - c De banken hebben weliswaar meer geld om uit te lenen, maar de marktrente is al zo laag dat de banken de rente bijna niet meer verder kunnen verlagen, zodat de bestedingen nauwelijks zullen toenemen.
 - d De consumenten hebben al veel schuld en zullen niet in staat zijn (en weinig zin hebben) om nóg meer te lenen. Zij zullen liever hun schulden willen aflossen. De banken krijgen hun grote hoeveelheid liquiditeiten dus niet uitgeleend. Extra bestedingen op basis van geleend geld zullen nauwelijks plaatsvinden.
 - e
 - De grote hoeveelheid liquiditeiten van de banken kan bij herstel van de economie tot zo'n grote groei van de kredietverlening en bestedingen leiden dat de productiecapaciteit tekortschiet (zodat inflatie ontstaat).
 - Bij productiviteitsgroei stijgt de productiecapaciteit en blijft de capaciteit toereikend voor de stijgende bestedingen, zodat er geen inflatie ontstaat.
- 3
- a Bijvoorbeeld: de verbetering van de internationale concurrentiepositie van Noord als gevolg van de relatief lage inflatie leidt tot een stijging van de export en daarmee van de vraag naar de munt ten opzichte van het aanbod, waardoor de muntkoersen van Noord gemiddeld stijgen ten opzichte van die van Zuid.
Of: de verslechtering van de internationale concurrentiepositie van Zuid als gevolg van de relatief hoge inflatie leidt tot een daling van de export en daarmee van de vraag naar de munt ten opzichte van het aanbod, waardoor de muntkoersen van Zuid gemiddeld dalen ten opzichte van die van Noord.
 - b Bijvoorbeeld: de sterkere concurrentiepositie van Noord leidt tot een grotere vraag naar de euro, zodat deze in koers stijgt. Maar deze stijging wordt tegengegaan door de kleinere vraag naar de euro die het gevolg is van de verslechtering van de concurrentiepositie op de wereldmarkt van Zuid. Hierdoor behoudt Noord uiteindelijk zijn sterke concurrentiepositie.
Of: de sterkere concurrentiepositie van Noord leidt tot een grotere vraag naar de euro, zodat deze in koers stijgt. Maar deze stijging wordt tegengegaan door de kleinere vraag naar de euro doordat beleggers minder vertrouwen hebben in de euro. De vraag naar de euro daalt hierdoor, wat een neerwaarts effect heeft op de koers. Hierdoor behoudt Noord zijn sterke concurrentiepositie.

- c De lagere rente versterkt de vraag naar krediet, waarmee de aankoop van onroerend goed gefinancierd wordt. Deze stijging van de vraag heeft geleid tot een hoge productie in de bouwsector.
- d Als Zuid verzekerd is van financiële steun van Noord, komen overheden van Zuid in de verleiding om onverantwoord grote tekorten op hun begroting te laten ontstaan.
- 4 a Bij stijging van de wisselkoers van de US-dollar in LV, want: de schulden die het bedrijf heeft uitstaan in US-dollars zijn veel groter dan de US-dollarbezittingen. Bij een stijging van de wisselkoers van de US-dollar zal de toename van de US-dollarschulden, omgerekend in LV, dus veel groter zijn dan die van de US-dollarbezittingen. (Het eigen vermogen zal per saldo afnemen.)
Opmerking: je moet in je antwoord de stijging van de wisselkoers verwerkt hebben.
- b Stap 1: de grotere beschikbaarheid van leningen kan leiden tot meer investeringen in ontwikkelingslanden, waardoor efficiënter en zodoende goedkoper kan worden geproduceerd (en de internationale concurrentiepositie kan verbeteren).
Stap 2: daardoor kan de export toenemen, met extra vraag naar de lokale valuta en versterking van de wisselkoers ten opzichte van de dollar.
- c Voorbeelden van juiste argumenten zijn:
- Het gegeven dat het Wisselfonds een verhoogde rente in rekening brengt aan bedrijven (wat gezien kan worden als een risico-opslag).
 - Het gegeven dat het Wisselfonds over langdurig vermogen beschikt, betekent dat tijdelijke verliezen kunnen worden opgevangen (waardoor het fonds grotere risico's kan accepteren).
 - Het gegeven dat het Wisselfonds in veel verschillende valuta's belegt, betekent dat het risico gespreid is.
- d Stel aanvankelijk de wisselkoers \$/LV op 1.
Dan is de hoofdsom + rente in LV: LV 3 miljoen \times 1,14 = LV 3,42 miljoen.
Dat is dan in dollars LV 3,42 miljoen \times (1 - 0,08) = \$ 3,1464 miljoen.
Het Wisselfonds heeft dan een winst van \$ 3,1464 miljoen - \$ 3 miljoen \times 1,04 = \$ 26.400.
- e Stap 1: door inflatie kan (de concurrentiepositie van dit ontwikkelingsland verslechteren. Hierdoor kan) de export afnemen en de vraag naar de LV dalen.
Stap 2: hierdoor bestaat het gevaar dat de wisselkoers van de LV (nog verder) zal dalen en het Wisselfonds, omgerekend in dollars, minder zal ontvangen dan verwacht.
Of:
Stap 1: bij inflatie kunnen beleggers anticiperen op afname van de export en daling van de wisselkoers van de LV. Daarom zal de vraag naar LV van de kant van beleggers minder worden.
Stap 2: hierdoor bestaat het gevaar dat de wisselkoers van de LV (nog sterker) zal dalen en het Wisselfonds, omgerekend in dollars, (nog) minder zal ontvangen.
- 5 a Het prijspeil in andere landen stijgt meer dan in Nederland, waardoor Nederland relatief goedkoper wordt en meer kan exporteren.
- b Als de koers van de euro daalt ten opzichte van de munt van handelspartners, wordt Nederland ook goedkoper ten opzichte van deze landen.
- c $0,5 \times (102,5 / 100) + 0,2 \times (103 / 105) + 0,1 \times (104 / 110) + 0,2 \times (101 / 104) \times 100 = 99,8$
- d Nederland heeft in 2018 een prijsindex van 103. Dat is hoger dan de (gewogen) index van de concurrentie.
- e Iets meer dan de helft van de Nederlandse export wordt verkocht aan eurolanden. Daardoor is dit deel van de export wel gevoelig voor prijsverschillen, maar niet voor koersverschillen.

- 6 a Een afname van de export van de EU leidt tot een afname van de productie en het nationaal inkomen van de EU. Dat leidt weer tot een afname van de consumptie van de EU en dat leidt tot een verdere afname van de productie en het nationaal inkomen van de EU enzovoort.
- b De afname van het nationaal inkomen van de VS:
 $0,04 \times \text{€} 10.000 \text{ miljard} = \text{€} 400 \text{ miljard}$.
 – Naar rechts in het schema: de afname van de import door de VS:
 $0,30 \times \text{€} 400 \text{ miljard} = \text{€} 120 \text{ miljard}$
 Weg 1: naar boven in het schema: de afname export van de EU:
 $0,20 \times \text{€} 120 \text{ miljard} = \text{€} 24 \text{ miljard}$
 Weg 2: naar beneden in het schema en dan naar rechts: de afname van het nationaal inkomen rest van de wereld: $0,80 \times 1,20 \times \text{€} 120 \text{ miljard} = \text{€} 115,2 \text{ miljard}$.
 Vanuit 'nationaal inkomen rest van de wereld'
 omhoog: $0,25 \times \text{€} 115,2 \text{ miljard} = \text{€} 28,8 \text{ miljard}$.
 De twee effecten op de export van de EU optellen:
 $\text{€} 24 \text{ miljard} + \text{€} 28,8 \text{ miljard} = \text{€} 52,8 \text{ miljard}$.
 De afname van het nationaal inkomen van de EU: $52,8 \times 1,4 = 73,92$.
 In procenten: $73,92 / 12.000 \times 100\% = 0,62\%$.
- c De winst van bedrijven in de VS zal dalen, waardoor de aandelenkoersen in de VS en het vermogen van Europese aandeelhouders zullen dalen. Deze zullen minder besteden, waardoor in de EU de investeringen zullen dalen, zodat de groei van het nationaal inkomen stagneert.
 Of: de winst van bedrijven in de VS en daardoor de aandelenkoersen in de VS zullen dalen. De verwevenheid van de economieën zal tot gevolg hebben dat ook de aandelenkoersen in de EU dalen, waardoor het aantrekken van vermogen door bedrijven bemoeilijkt wordt en de investeringen zullen dalen, zodat de groei van het nationaal inkomen stagneert.
- d Kleiner, want een daling van de import van de VS leidt tot een daling van het aanbod van dollars en daarmee tot een stijging van de dollarkoers, zodat buitenlandse producten in de VS goedkoper worden en de importdaling van de VS (en dus exportdaling van de EU) wordt afgeremd.
- e Bijvoorbeeld:
 – Het gevangenendilemma: het is voor de EU voordelig als de VS zouden stimuleren, omdat de EU dan zou kunnen meeliften. Maar voor de VS geldt hetzelfde, zodat beide partijen een afwachtende houding aannemen en er dus niet gestimuleerd wordt.
 – Reputatie: het is moeilijker om tot afspraken te komen als partijen zich in het verleden slechter aan afspraken hebben gehouden (of: het is makkelijker om tot afspraken te komen als partijen zich in het verleden beter aan afspraken hebben gehouden).
 – Strategie: beide partijen spreken af een bescheiden stap te zetten en pas verder te gaan met stimulerend beleid als blijkt dat partijen zich aan de gemaakte afspraken houden.
 Of:
 – Gevangenendilemma: het is voor de EU profijtelijk als de VS zouden stimuleren, omdat de EU dan zou kunnen meeliften. Maar voor de VS geldt hetzelfde, zodat beide partijen een afwachtende houding aannemen en er dus niet gestimuleerd wordt.
 – Reputatie: beide partijen realiseren zich dat ze in de toekomst vaker afspraken zullen moeten maken en daarom bereid zijn te investeren in een goede reputatie.
 – Strategie: partijen spreken af middelen ter beschikking te stellen van een internationaal orgaan (IMF, Wereldbank, OESO) dat pas in actie zal komen als beide partijen hun afspraken zijn nagekomen.

- 7 a 1 Als de lonen meer stijgen dan de arbeidsproductiviteit, stijgen de loonkosten per product.
 2 Daardoor stijgen de exportprijzen,
 3 zodat de internationale concurrentiepositie verslechtert, de export daalt en de import stijgt.
 4 Hierdoor daalt het saldo op de lopende rekening (of: wordt het saldo op de lopende rekening negatief).
- b Bijvoorbeeld: een groei van de wereldhandel (of: een sterke groei van de economie van de belangrijkste handelspartners, die meer gaan importeren uit dit euroland). Of: innovatieve vindingen die nieuwe exportmogelijkheden scheppen.
- c Het bbp is de optelsom van de toegevoegde waarde van overheid en marktsector. De toegevoegde waarde van de marktsector is € 306 miljard – € 160 miljard = € 146 miljard. € 146 miljard + € 100 miljard = € 246 miljard.
- d $\frac{€ 290 \text{ miljard}}{€ 246 \text{ miljard}} \times 100\% = 117,9\%$. Dat is ruim boven de 60%.
- e Kopers van de staatsobligaties zijn wantrouwend en kopen alleen nog maar obligaties van dit land als er een extra hoge rente gegeven wordt.
- f Bijvoorbeeld: een belastingverhoging (en het aanpakken van zwart geld) kan leiden tot minder vraag naar goederen, waardoor het conjunctureel herstel in het problemland in de kiem wordt gesmoord.
- g Een belastingverhoging (en het aanpakken van zwart geld) kan leiden tot een kleiner begrotingstekort (1), waardoor de overheid minder hoeft te lenen (2), de rente daalt (3) en de bestedingen toenemen (4).
- h Het vertrouwen van investeerders/beleggers neemt toe, waardoor het economisch initiatief toeneemt, de werkgelegenheid toeneemt en de bestedingen toenemen.
- i Dit euroland heeft in het verleden weinig begrotingsdiscipline gehad en er is een kans dat dit land in dezelfde fout zal vervallen als het op financiële hulp kan gaan rekenen. Of: ook andere landen gaan op dergelijke hulp rekenen en laten gemakkelijker hun begrotingsdiscipline verwateren, zodat er in de toekomst meer landen in financiële problemen komen.
- 8 a Hoe hoger de rente, hoe duurder investeringen uitvallen op basis van geleend geld en hoe lager dus de totale investeringen zullen zijn.
- b Hoe hoger Y , hoe meer er besteed wordt. Daar is meer geld voor nodig. Hoe hoger R , hoe duurder bestedingen op basis van geleend geld, dus hoe minder er geleend wordt om bestedingen te financieren.
- c De hoeveelheid geld in omloop wordt geregeld door de centrale bank. De bank beslist dat er een bepaalde hoeveelheid geld in omloop mag zijn. De hoeveelheid is daarmee een autonoom gegeven.

d Zie onderstaande grafiek. De berekening is bijvoorbeeld:

$$L = M$$

$$0,2Y - 40R = 2 + 0,4$$

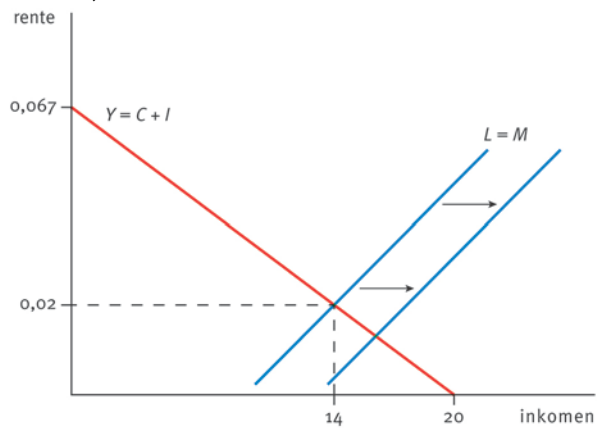
$$Y = 200R + 12$$

$$200R + 12 = -300R + 20$$

$$500R = 8$$

$$R = 0,016$$

$$Y = 15,2$$

e De $L = M$ -lijn zal naar rechts verschuiven. Maar dit levert geen hoger inkomen op, omdat het horizontale deel ervoor zorgt dat het evenwicht op hetzelfde niveau blijft liggen. Bij een gelijkblijvende Y stijgt ook de werkgelegenheid niet. Zie onderstaande grafiek.

f liquiditeitsval

